

DIYANET DERGİSİ

DİNİ - İLMİ - EDEBİ

ÜÇ AYLIK DERGİ

●

Ekim-Kasım-Aralık

1 9 8 9

●

Cilt : 25

Sayı : 4

●

Diyamet İşleri

Başkanlığı Adına

İmtiyaz Sahibi

Rıdvan NİZAMOĞLU

Döner Sermaye İşletme

Müdürü

●

Yazı İşleri Müdürü

Orhan BALCI

Sürelî Yayınlar

Şube Müdürü

●

Yazı Tetkik Kurulu

Abdullah SEVİNÇ

İbrahim URAL

Orhan BALCI

Yayına Hazırlayanlar

Alaaddin KOÇAK

Bilâl KOÇ

●

Dr. Mediha Eldem Sk.

No. 85

Tlf : 125 66 11/379

Kocatepe / ANKARA

●

Dizgi ve Baskı

AYYILDIZ

MATBAASI A.Ş.

222 69 40 - 222 69 41

213 19 62 — ANKARA

●

Kapak

Kadıasker Mustafa İzzet

Efendi'nin

Celî Sülûs Levhası

(Kültür Bakanlığının

"Türk Hat Sanatının Şa-

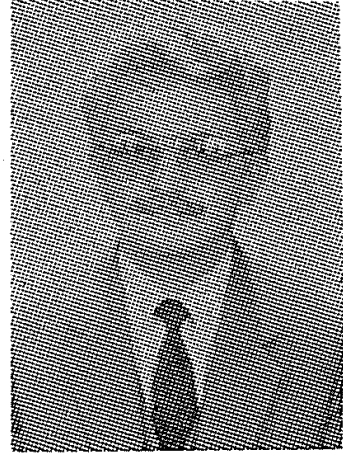
heserleri" adlı albümün-

den alınmıştır.)

YAYIN ŞARTLARI

- Diyanet Dergisi, dinî, ilmî, inceleme ve araştırmalar; tez ve seminer çalışmaları, tercüme ve derleme yazıları yayınlayan bir dergidir.
- Dergimize yayınlanmak üzere gönderilen yazılar, Yazı Tetkik Kurulu kararı ile yayınlanır.
- Yayınlanacak yazılarda lüzum görüldüğü takdirde Kurulca düzeltme ve kısaltmalar yapılabilir.
- Gönderilen yazılar basılsın - basılmasın yazarına iade edilmez.
- Yazılar, iki aralıklı daktilo ile yazılmış olarak "Diyamet İşleri Başkanlığı Sürelî Yayınlar Şubesi Müdürlüğü" adresine gönderilir.
- İlk defa yazı gönderenlerin kısa özgeçmişleri ile birlikte fotoğraflarını da göndermeleri gerekir.
- Dergimizde çıkan yazılar, kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

Hazreti Peygamberi Anlatan İlim Dalları ve Şemail Nev'i

Doç. Dr. Ali YARDIM

1939 yılında Alanya'nın Oba köyünde doğdu. Orta öğrenimini, Konya İmam-Hatip Okulu'nda; yüksek öğrenimi de İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde tamamladı. (1965). İki yıl orta öğretimde Din Bilgisi öğretmenliği yaptıktan sonra 1967 yılında yüksek öğretime geçti. 22 yıldır Kayseri ve İzmir Yüksek İslâm Enstitüleri ile Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde, Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyeliği görevini sürdürmektedir. Öğretim üyeliği yanında, yayınları ile de dikkati çeken Ali Yardım'ın; Hadis I ve Hadis II adlı iki adet üniversite ders kitabı, İslâm'da Eğitim Öğretim Tarihi adlı bir tercümesi, fakülte dergisinde yayınlanmış ilmî makaleleri ile yayına hazır araştırmaları da vardır.

Târih boyunca, Hazreti Peygamber (s.a.s.) kadar her yönüne ilgi duyulmuş ve bilcümle özellikleri —bir bütün hâlinde— inceden inceye tesbit edilmiş ikinci bir insan daha bulmak mümkün değildir. Nitekim, târihin tanıdığı din, siyâset, hukuk, mezheb, felsefe, sanat... gruplarının meşhur sîmâlarından hiç birisi, bunun istisnâsı olmamıştır; bundan böyle de olacağı yok gibi gözükmektedir.

Hazreti Peygamber'e âit bu bilgilerin inceden inceye tesbit edilme keyfiyetini, O'nun yakın çevresine borçlu olduğumuzu da belirtmemiz gerekecektir. Ashâb veyâ sahâbe unvânı ile anılan bu feyizli ve bereketli nesil; erkeği ile kadını ile, büyüğü ile küçüğü ile, genci ile ihtiyarı ile, fakiri ile zengini ile topyekûn hepsi, Resûlullah hakkında sâhip oldukları bilgi, görgü ve duygu mahsûlü bilgileri, bıkmadan usanmadan,

bir "ibâdet vecdi" içinde anlatıp nakletmişlerdir. Öyle ki, bu gün elimizde bulunan oldukça hacimli "Hadis külliyâtı", hep, onların bu nezih gayretlerinin bereketli meyveleridir.

Toplulukların ve milletlerin gelişmesinde rol oynayan her Peygamberin, her siyâsî liderin, her ıslâhatçının; kendine vücut veren bir yakın çevresi ile kendisine destek olan bir dış çevresi olagelmıştır. Ayrıca, gerçekleştirilmek istenen dâvânın ciddiyet derecesi ile doğru orantılı olarak, bir muhâlefet cephesi de hiç eksik olmamıştır. Hazreti Peygamber ise, Hz. Ebû Bekir ile Ebû Cehil'in şahıslarında sembolleşen bu iki durumdan, nasibini tam olarak almış durumdadır.

Nitekim, önceki peygamberlerden bir çoğunun hitâb ettiği toplulukların, iyi ve doğru'ya karşı direndikleri, getirilen ilâhî emir ve tavsiyelere kulak vermedikleri bilinmektedir. Yine bilinmektedir ki, bu ilâhî vahiylerle kulak verenlerin bir kısmı kendilerine bu mesajları getiren peygamberlerine, gereği kadar gönül vermemişlerdir. En azından, Hz. İsâ'nın Havâri'leri, Hazreti Muhammed'in Ashâb'ı gibi olamamışlardır.

Hazreti Peygamber'in getirdiği eğitim-öğretim sisteminin temeli, "tebliğ" esâsına dayanmaktadır. Bu da; duyanın duymayana, görenin görmeyene, bilen bilmeyene; duyduğunu, gördüğünü ve bildiğini, —ilk fırsatta— aktarması ile mümkün görülmüştür. Hadis ve Târih dilinde, bu bilgi aktarma işinin adına, "rivâyet etme" denmektedir. Hazreti Peygamber hayatta iken sıhhatli bir şekilde çalışmaya başlayan bu rivâyet usûlü, yâni gelecek nesillere bilgi aktarma sistemi, ileriki devirlerde de, yükselen bir tempo ile devâm etmiş-

tir. Hem sözlü, hem de yazılı olarak aktarılan bu bilgiler, kısa zamanda büyük bir birikim meydana getirmiştir.

Hicretin hemen ilk asrı sonlarında, hummalı bir tedvîn ve tasnif faaliyetinin başladığı ve Hazreti Peygamber'e âit bilgilerin yavaş yavaş sistemleştirilmeye çalışıldığı müşâhede edilmektedir. Başlangıçta, muhtevâ bakımından nisbeten karışık ve içiçe olan bu "Peygamber Bilgisi"nin, zamanla branşlara ayrıldığı; hicri üçüncü asra doğru (milâdî IX. asır) bâriz çizgilerle sınırlarının teşekkül ettiği ve zaman içinde de metodlarının geliştirildiği dikkati çekmektedir.

**

İslâmî ilimler, bir bakıma, temelde ve çıkış noktasında, Hazreti Peygamber'in çeşitli yönlerini, kendilerine konu edinmişlerdir. Bu sebeple, Resûlullah (s.a.s.)'in her yönü, değişik ilim dalları ve şübeleri tarafından ayrı ayrı ele alınıp işlenmeğe çalışılmıştır. Ne var ki, bu ilim dalları, kendi ilim disiplini içinde, Hazreti Peygamber'in, sâdece o ilmi ilgilendiren yönü üzerinde ve kendine lâzım olacak kadarıyla durmuştur. Bu ilimlerin her birini, —tâbir câizse— Hazreti Peygamber binâsının çeşitli yönlerine açılmış irili ufaklı pencereleri olarak değerlendirmek mümkündür.

"Hazreti Peygamber'i Anlatan İlim Dalları" meselesini, temelde, iki ayrı grupta değerlendirmemiz gerekecektir : 1) Sâdece Hazreti Peygamber'i konu edinen ilim dalı ve şübeleri; 2) Çıkış noktasında, ana prensiplerinin çoğunu veyâ bir kısmını, O'ndan gelen haberlere dayandıran ilim dalları. Bu ikinci grubu

oluşturan; Tefsir, Fıkıh, Tasavvuf, İslâm Târîhi vb. gibi ilim dallarının Hazreti Peygarber'le ilgisine, bu makalede yer verilmeyecektir(1).

Hazreti Peygamber'i Konu Edinen İlim Dalları

Konusu (süje), sâdece Hazreti Peygamber'le sınırlandırılan ilim dalı ve şübelerini : 1 — Hadîs, 2 — Siyer, 3 — Meğâzî, 4 — Delâil veyâ Hasâis, 5 — Şemâil adları altında toplamak mümkündür.

1 — Hadîs

Kısaca, "Hadîs; Hazreti Peygamber'in söz, fiil ve tavırlarına âit haberlerdir" veyâ "Kavlî, fi'li ve takriri sünnetlerin, sözle tesbit edilmiş şekline hadîs denir" tarzında târif edilmiştir. Bu, bir bakıma, "Peygamber Bilgisi" anlamına gelmektedir. Târife göre; Hazreti Peygamber'i tanıtan, O'nun her hangi bir yönü üzerinde bilgi veren ilk üç nesile âit sözlü ifâdeler de, Hadîs olma vasfını kazanmış oluyor. Hadîs kavramını, sâdece "Hazreti Peygamber'in sözleri" olarak değerlendiren telâkilerin, ilmi bir kıymet ifâde etmediğini de belirtmemiz gerekecektir.

Essâsen, Hadîs'in içinde Siyer, Siyer'in içinde de Meğâzî, Delâil ve Şemâil, birer bölüm olarak mevcuttur. Ancak bunların hepsinin de, Hadîs'den ayrılarak, zamanla literatürlerinin oluştuğu ve metodlarının teşekkül ettiği görülmektedir.

Kaynakları bakımında Hadîs, İslâmî ilimlerin en zengin dalı olma hüviyetine sâhiptir. Hadîs metinlerini ihtivâ eden Sünen, Câmî', Musannaf, Müstedrek, Müsned, Mu'cem... türü eserlerle; bilhassa ashâbın hayâtına yer veren Târîh ve Tabakât nev'in-

den kitaplar, Hadîs'in birinci el kaynaklarını teşkil ederler.

2 — Siyer

İnsanın mânevî bakımdan tuttuğu yol, hâl ve gidiş anlamına gelen sîret kelimesinin çoğulu durumunda-ki Siyer, Hâdis ve Târîh karışımı bir mâhiyet arz etmektedir. Konusu, Hazreti Peygamber'in Sözleri, davranışları ve hayâtının çeşitli yönleri ile sınırlandırılmıştır. Bu yönüyle, Hadîs'in aynıdır. Öte yandan Siyer, en geniş şekliyle Hazreti Peygamber'in tercüme-i hâli (biyografisi)'dir. Zaman bakımından, Resûlullah'ın doğumuna tekaddüm eden dönemden (Câhiliye devri) başlar, vefâtını tâkip eden senede sona erer. Bu yönüyle de, İslâm Târîhi'nin bir devresi içine girmektedir.

Siyer'in kaynaklarını, Hadîs metinlerini ihtivâ eden ilk devir eserleri ile, İslâm Târîhi'nin ilk mahsûlleri oluşturmaktadır. Bu kaynak müşterekliği dolayısıyla ki, Hadîs'siz İslâm Târîhi'ne, İslâm Târîhi'siz de Hadîs'e hakkıyla vâkıf olmak mümkün görülmemiştir. Nitekim ilk devir Siyer müellifleri, aynı zamanda, muhaddis olarak da ilimler târihindeki yerlerini almışlardır.

Hazreti Peygamber'i tanıtan ilim dalları içinde, Hadîs'den sonra en zengin kaynağa sâhip olanı Siyer'dir. Bu sâhanın kaynakları, Hazreti Peygamber'i, bir bakıma, târihçi gözüyle tanıtan eserlerdir.

(1) Bu ilim dallarının Hazreti Peygamber'le ilgili yönleri için bkz. Ali Yardım, *Hadîs I*, İzmir 1984, s. 15-22 (Dokuz Eylül Üniversitesi yayını).

Meğâzi, “düşmanla cenk ve kıtâl eylemeğe gitmek” mânâsına gelen “el-ğazv” kökünden türemiş bir kelimedir. İsm-i fâili (participe présent) “ğazi”dir. Kâmûs’un ifâdesine göre, tekili olmayan ve çoğul kalıbı ile kullanılan bir kelimedir ki, “guzât kısmının menâkıb ve destanları”na denir. Kelime, bu lügat mânâsından alınarak, “Hazreti Peygamber’in Savaşları” anlamına gelecek şekilde husûsî bir mâhiyet kazanmış durumdadır.

Modern ifâdesi ile Meğâzi, Hazreti Peygamber’in on senelik Medine hayâtının kurmay ve diplomat yönünü kendine konu edinmiş olup; Harb Târihi, Muhârebe Sevk ve Harekâtı, Devletler Hukuku, Devletler ve Toplumlar Arası Diplomatik Münâsebetler açısından son derece ehemmiyet arzeden bir daldır.

Esâsen Meğâzi, Siyer’in içinde bir bölümdür. Ancak, aralarında müşterek ve farklı tarafları vardır. Siyer, Hazreti Peygamber’in hayâtının Mekke ve Medine devirlerini bir bütün olarak ele aldığı hâlde; Meğâzi, O’nun son on senelik Medine hayâtının sâdece gazvelerini, yâni harblerini kendine konu edinmiştir. Meğâzi müelliflerini ilgilendiren husus, Hazreti Peygamber’in kurmay yönüdür. O, Resûlüllah (s.a.s.)’ın başka yönleri ile hiç ilgilenmez. Zirâ konunun disiplini bunu gerektirmektedir.

Gerek Hadis mecmûaları bünyesinde yer alan “Kitâb’ül-Meğâzi” bölümleri; gerekse Mûsâ b. Ukbe (ö: 141/758), İbn İshâk (ö: 151/768), Vâkıdî (ö: 207/823), İbn Hişâm (ö: 213/834) çizgisinde devâm eden müstakil “Kitâb’ül-Meğâzi”ler, bu sahanın ilk kaynaklarını teşkil etmektedirler.

İnsanlar arasından seçilen bütün peygamberler gibi, Hazreti Peygamber’in de, içinden çıktığı diğer insanlara benzeyen tarafları yanında, onlardan farklı yönleri de bulunmaktadır. Bu durum, Peygamber olmanın tabii bir özelliğidir. İşte, Hazreti Peygamber’in bu farklı yönleri, Delâil veyâ Hasâis (Peygamberlik Özellikleri) adı altında, müstakil olarak işlenegelmiştir. Delâil adlı eserlerde, genellikle, Onun peygamberliğini isbat eden delil ve gerekçeler yer almıştır.

Hazreti Peygamber’in beşerî yönünü etrafında “Şemâil” nev’inin doğup geliştiği gibi, O’nun nebevî yönü çerçevesinde de “Delâil” veyâ “Hasâis” adı altında bir ilim türü geliştirilmiştir. Esâsen Şemâil ve Delâil, iki özelliği bünyesinde birleştiren bir âyetin, ayrı ayrı iki şikkî üzerine binâ edilmişlerdir : “Ben de sizin gibi bir beşer’im; ancak, bana vahy olunur” âyetinin (Kehf: 110; Fussilet: 6), “Ben de sizin gibi bir beşerim” kısmı, Şemâil’in; “ancak, bana vahy olunur” kısmı da, Delâil’in esâsını oluşturmuştur.

Hazreti Peygamber’in “Peygamberlik Özellikleri”ni ifâde etmek için, öteden beri çeşitli terimler kullanıldığı müşâhede edilmektedir : Burhân, âyât, alâmât, delâil, hasâis, mu’cize bunların belli başlılarıdır. Bunlardan burhân, bir Kur’ân tâbiridir; hadislerde geçmez Âyât, alâmât ve delâil, hadisçilerin kullandığı tâbirlerdir. Hasâis, yine hadisçilerin oldukça muahhar dönemlerde (VII/XIII. asır ortaları) kullanmaya başladıkları bir terimdir.

Hazreti Peygamber’in, “hârik’ul-âde” (olağan üstü) veyâ “fevka’l-

beşer" (insan üstü) gibi tâbirlerle de ifâde edilmeye çalışılmış bulunan bu "Peygamberlik Özellikleri" ile ilgili vesîkalar, tâ başlangıçtan beri, İslâm âlimlerince ve özellikle muhaddislerce tesbit edilegelmiştir. Ancak onların, bu konuda bir terim birliğine ulaşamadıkları dikkati çekmektedir. Dikkat çeken bir başka husus da, ilk devir muhaddislerinin, bu meseleyi, müstakil bir eserde değil, geniş hacimli eserlerinin bir bölümü içinde ele almış olmalarıdır. Bu sâhada ilk olarak, muhaddis Ebû Dâvûd (ö: 275/888)'un, "Delâil'ün-Nübüvve" başlığı altında bir eser verdiği söylenir. Hazreti Peygamber'in "Peygamberlik Özellikleri" konusunu, literatürün dağınık satır aralarından çıkarıp derli toplu bir araya toplayan ulemânın sayısı ise oldukça kabarıktır.

"Delâil'ün-Nübüvve" ortak adı ile kitap tasnif ve te'lif eden âlimlerin bir kısmı şunlardır : İbn Kuteybe ed-Dineveri (ö: 276/889), İbrâhîm el-Harbî (ö: 285/898), Ebu'l-Hasan el-Esterâbâdî (ö: 415/1024), Ebû Nu'aym el-İsfehânî (ö: 430/1038), Ebû Zer el-Herevî (ö: 431/1039), el-Müstağfirî (ö: 432/1040), Ebû Bekir el-Beyhakî (ö: 458/1066), Kıvâm'üs-Sünne İsmâ'il el-İsfehânî (ö: 535/1141). Ancak, hicrî yedinci asırdan (milâdî XII. asır) itibâren kitaplar, "Delâil'ün-Nübüvve" diye değil, "el-Hasâis'ün-Nebeviyye" (Peygamberlik Husûsiyetleri) adı ile adlandırılır olmuştur. Diğerleri yanında, İbn Mülakkin (ö: 804/1402)'nin "Ġâyet'üs-Sûl fi Hasâis'ir-Resûl"ü, İbn Hacer (ö: 852/1448)'in "el-Envâr bi-Hasâis'li Muhtâr"ı ve Suyûtî (ö: 911/1505)'nin "el-Hasâis'ül-Kübrâ"sı, hep, Delâil veyâ Hasâis meselesini, devir devir gündemde tutan eserlerdir.

Sanat ve edebiyat çevrelerinin; hilye, mevlid, na'at, kasîde, mi'râciye türünden Hazreti Peygamber hakkında ortaya koydukları eserlerin ilham kaynakları, tamâmen Delâil ve Hasâis nev'inden eserlerdir.

5 — Şemâil

Şemâil, kelime yapısı bakımından "şimâl"ın çoğuludur. Arapçada, bu kökten türeyen kelimelerin, birbirinden farklı değişik nüansları vardır. Bunlardan birisi de; huy, tabiat, hâl ve hareket, tavır ve davranış anlamıdır ki, işte, kelimenin bu mânâlarda kullanılan nüansının çoğulu "şemâil" gelmektedir.

İslâm âlimleri, kelimeyi bu lûgat mânâsından alarak onu, bir şahsın hayatının özelliklerini tanıtan bir tâbir hâline getirmişlerdir. Daha sonra da, sâdece, Hazreti Peygamber'in hayat tarzını ve yaşama üslûbunu, O'nun beşerî yönünü anlatmak için kullanır olmuşlardır.

Şemâil tâbirini, bu çok husûsî mânâda ilk def'a kullanan İslâm âlimi, bildiğimize göre, muhaddis Tirmizî (ö: 279/892)'dir. Nitekim, gerek ondan önceki dönemde, gerekse çağdışı muhaddis ve târihçiler arasında bu tâbiri kullanan bir başka isme rastlanmamaktadır.

Şemâil'in konusu da, diğerlerinde olduğu gibi, Hazreti Peygamber'in bizzat kendisidir. Ancak, O'nun sâdece beşerî yönünü kendine konu edinişi, Şemâil'i, benzeri diğer sâhalarından ayıran bir özellik olmuştur.

Gerek Kur'an âyetleri, gerekse bir kısım Hadis metinleri içinde, Hazreti Peygamber'in ağzından : "Ben de, sizin gibi bir beşerim" ifâdesinin geçtiği görülür. Buradaki "beşer" lâfzı, Türkçe tercümelerde umûmiyetle,

—haklı olarak— “insan” tâbiri ile karşılanagelmıştır. Bu durumda, Kur’ân ve Hadis’de her ikisi de ayrı ayrı kullanılan bu tâbirler (beşer ve insan) arasındaki nüans dikkate alınmamış oluyor. Bu nüans kaybı ise, gelişkili denebilecek yorum farklılıklarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Râgıb el-İsfehânî (ö: 502/1108)’nin, “el-Müfredât” adlı kur’ân lügatinde “beşer” maddesi ile ilgili olarak yaptığı şu açıklama, meseleye açıklık getirici mâhiyettedir: “Beşere, derinin dış yüzüne denir ki, çoğulu beşer’dir. İnsan’ın, beşer tâbiri ile tanıtılması; derileri yün, kıl, tüy ile örtülü olan hayvanların tam aksine, onun, derisinin açıkta oluşundan dolaydır. Kur’ân’da, kalbî (cüsse) ve dış yapısı (zâhir) ile tanıtıldığı bütün yerlerde, insan, beşer lâfzı ile ifâde edilmiştir. Bu yüzden, bütün insanların, beşeriyet mertebesinde birbirleri ile musâvî oldukları; onların, ancak kendilerine özellik kazandıran yüce irfan ve güzel ameller ile yekdiğerine üstünlük sağladıklarına dikkati çekerek, ‘Ben de, sizin gibi bir beşerim’ ifâdesinin hemen arkasından; ‘ancak, bana vahyolunur’ buyurulmuştur”⁽²⁾.

Buna göre, “beşer” tâbiri ile, insanın maddî bünyesi, fizikî ve biyolojik yapısı kastedilmektedir. Bu durum (beşeriyet mertebesi), Tasavvuf’ta, insanın en alt mertebesi olarak değerlendirilmiştir.

*
**

Şemâil, fizik ve biyoloji kanunları karşısında, Hazreti Peygamber’in de, diğer insanlardan hiç farklı olmadığı esastan hareket eder. Şemâil nev’inin muhtevâsı, hep buna göre ayarlanmıştır. Kısacası, Şemâil

mantığına göre, Allah’ın diğer kulları hangi hayat şart ve kurallarının tesiri altında iseler, Hazreti Peygamber de bu maddî hayat şartlarının dışında kalmamıştır. Bu hayat şartlarının dışına çıkma, bir bakıma, ulûhiyet sınırına tecâvüz etme anlamını taşır ki, kendisine hiç ortak kabul etmeyen Yüce Allah, —sevgili Peygamber’i de olsa— buna aslâ müsâade etmemiştir.

Esâsen Hazreti Peygamber, hayâtın bu dış yüzünü, hep, sıfatsız bir insan gibi yaşamıştır. Bu durumu çok iyi kavrayan firâsetli İslâm âlimleri de, Şemâil nev’ini oluşturun ve onun sınırlarını çizerken; Resûlullah’ın, Peygamberlik sıfatına bağlı yönlerine hiç yer vermemişler, O’nun harblerinden söz açmamışlar, Siyer konularına hiç girmemişler ve çeşitli meselelere dâir sözlü tavsiyelerini pek kaydetmemişlerdir. Onlar titizlikle, Hazreti Peygamber’in diğer insanlarla ortak olan davranışlarını ve tavırlarını tesbit etme yoluna gitmişlerdir.

Kaydetmek yerinde olur ki, Hadis usûlcülerinin “fiilî sünnet”, “Tasavvuf”, tarihçilerinin “amelî tasavvuf”, klâsik eğitimcilerin “âdâb’ül-maîşe” (yaşama âdâbı) adları altında tanıtılmaya çalıştıkları meseleler, hadisçilerin “Şemâil” adı altında işledikleri konulardan pek de farklı değildir.

*
**

Şemâil’in kaynakları oldukça geniştir. Tirmizî ile başlayan ve onun

(2) Râgıb el-İsfehânî, el-Müfredât, Beyrut ts., s. 47; Firûzâbâdî, Kâmûs (tercümesi), II/159; ayrıca bkz. Hayri Bilecik, Mefhumlardan Tefekküre, İstanbul 1988, s. 12-14 (Hülbe yayınları).

açtığı çığırını tâkip eden diğer müelliflerce kaleme alınan müstaklil Şemâil kitapları, bu sâhanın özel kaynaklarını oluşturmaktadır. Ancak, İslâm dünyasında ilk yazılı eserlerin verilmeğe başladığı hicrî ikinci asır ortalarından itibaren, belirli ölçülerde, Hazreti Peygamber'in şahsiyetine de yer verilegelmiştir. Bu sebeple; Hadis'den Târih'e, Tasavvuf'dan Edebiyat'a kadar her sâhanın kaynak eserlerinde, şu veyâ bu ölçüde, Şemâil'e dâir vesikalar bulmak mümkün olmaktadır.

Bu özelliği dolayısıyla, Şemâil'in kaynakları meselesini, oldukça geniş bir zeminde mütâlâa etmemiz gerekecektir.: Özel şemâil kitapları ve şerhleri dışında; Hadis mecmûaları, Tabakât kitapları, Siyer ve Meğâzî kaynakları, Tasavvuf ve Ahlâk kitapları ile Edebî eserler, bâzan bir bölüm, bâzan bir başlık, çoğu zaman da eserin bütünlüğü içinde dağınık bir şekilde, Şemâil'e dâir bilgilere yer vermişlerdir⁽³⁾.

Hazreti Peygamber'in değişik yönlerini anlatan ilim dalları içerisinde, özellikle Şemâil ve Delâil'in, bir kısım yorum ve anlatım sıkıntıları olduğu dikkati çekmektedir. Bu sıkıntıların bir bölümü, konunun yabancı olan çevrelerden kaynaklanmaktadır ki, biz bu yazıyı âşinâlar için yazdığımızdan, burada, o türden yabancı seslere hiç kulak vermek istemiyoruz. Ancak, Hazreti Muhammed (s.a.s.)'in peygamberliğine bütün samîmiyeti ile inandıklarından hiç de şüphe edilmeyen çevrelerden gelen uyumsuz seslere ise kulak tıkamak mümkün değildir.

Öyle ki, bir yanda, Hazreti Peygamber'in de bir "beşer" olduğunu isbâta çalışırken, âdetâ sıradan bir

şahıs intibâi uyandırılması; bir yanda da, Hazreti Peygamber'in "Peygamberlik Özellikleri" anlatılırken, "insan üstü" bir varlık hayâl ettirilmesi, okuyucu veyâ dinleyicinin zihninde huzursuzluk yaratmaktadır. İfrat ve tefrit gibi iki sivri uçta meseleyi ele alan bu tutumun temelinde, karşılıklı (veyâ hayâlf) bir "tepkî üslûbu" sezilmektedir. Kabûl etmek gerekir ki, "Allah'ın kulu ve resûlü" gerçeğine yabancı düşen her iki üslûb da; imânında şüphe, bilgisinde isâbetsizlik bulunmayan kimseleri, —en azından— tedirgin etmektedir.

Öte yandan, Şemâil çerçevesine giren meselelerle ilgili olarak, öteden beri bâzı ilim çevrelerinin bir kısım değerlendirmeleri de, kulak ardi edilmemesi gereken bir başka noktadır. Hazreti Peygamber'in bâzı icraat ve davranışlarının; bağlayıcı olmadığı, bunların hüküm koyucu bir değer taşımadığı ve örneklik vasfı bulunmadığı tarzındaki yorum ve değerlendirmeler, Resûlullah (s.a.s.) adına bir başka tedirginlik kaynağı durumundadır. Bilindiği gibi, bu "bağlayıcılık", "örneklik vasfı" ve "hüküm koyuculuk" gibi ifâdeler, meselenin usûl-i fıkıh (hukukî) yönünden değerlendirilmesi sonucunda varılmış teorik hükümlerdir. Ne var ki Usûl-i Fıkıh'ın kendi ilim disiplinini açısından uygun ve sistematik olabilen bu değerlendirmeler, başka doğrularla çakışmakta ve çatışmak-

(3) Şemâil konusunda daha geniş bilgi edinmek için bkz. Ali Yarıdım, "Şemâil Nev'inin Doğuşu ve Tirmizî'nin Kitâb'üş-Şemâil'i", Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir 1983, sayı: 1, s. 349-409.

tadır. Öte yandan Selef-i Sâlih'in diye bilinen nesil (Sahabe, Tâbiûn, Et-bâu Tâbiîn) döneminde Hz. Peygamberin Sünnet'inin bir bütün hâlinde benimsenip, tâbi olduğu tarihî bir gerçektir.

Şemâil'in konusuna giren bazı meseleler, fikhî bakımdan zorunlu bir hüküm vaz'etmese de, hukukî açıdan bağlayıcı olmasa da, bunların, bir edeb kaidesi ortaya koyduğu, bir

yaşama tarz ve üslûbu kazandırdığı dikkatten uzak tutulmalıdır.

Hazreti Peygamber adına bize kadar ulaşmış bütün vesikaların bir tek kelimesini bile fedâ etmeye, İslâm maârifinin tahammülü yoktur. Baştan sona edeb olan Hazreti Peygamber'in hayat bütünlüğü, bir tek ilmin prensipleri ile kavranamayacağı gibi, O'nun hakikatini, bir ilmin terimleri ile ifâde etmek de mümkün değildir.

